

О‘ЗBEKISTONDA ENTOMOLOGIYA SOHASINING RIVOJLANISHI VA ISTIQBOLLARI

A.A. Xolmirzayeva

*Jizzax davlat pedagogika universiteti “Zoologiya va anatomiya”
kafedrasi o‘qituvchisi*

1995.aziza.xolmirzayeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda entomologiya sohasining rivojlanishi, amaliy ahamiyati va istiqbollari yoritib berilgan. Mamlakatdagi hasharotlar dunyosining boy biologik xilma-xilligi, qishloq xo‘jaligi, tibbiyot va ekologiya sohalarida entomologiyani roli ko‘rib chiqilgan. Hasharotlarning o‘simliklarni changlatish, tuproq unumdorligini oshirish va biologik muvozanatni ta‘minlashdagi ahamiyati ta‘kidlangan. Shuningdek, dala zararkunandalari va hasharotlar orqali yuqadigan kasalliklarga qarshi kurashishning ekologik xavfsiz usullari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Entomologiya, O‘zbekiston, hasharotlar, biologik xilma-xillik, qishloq xo‘jaligi, ekologiya, dala zararkunandalari, changlatuvchilar, tibbiyot, ekologik muhofaza, zamonaviy texnologiyalar, biologik kurash, xalqaro hamkorlik.

Kirish. Entomologiya – hasharotlarni o‘rganuvchi fan bo‘lib, biologiya va ekologiya sohasining muhim tarmog‘idir. Hasharotlar tabiatdagi biologik xilma-xillikning eng katta qismini tashkil etadi va ular ko‘plab ekotizimlarning muhim qismi hisoblanadi. O‘zbekistonning turli iqlim zonalar, cho‘l va tog‘lardan tortib subtropik hududlarga, hasharotlarning boy xilma-xilligini ta‘minlaydi. Bu esa entomologiyani mintaqaviy rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Entomologiya tarixiga nazar

O‘zbekistonda entomologiya sohasining rivojlanishi 20-asr boshlariga borib taqaladi. Bu davrda Markaziy Osiyoning hayvonot dunyosini o‘rganish bo‘yicha dastlabki ilmiy ekspeditsiyalar o‘tkazilgan.

O‘rta Osiyo davlat universiteti (hozirgi O‘zbekiston Milliy universiteti) va boshqa ilmiy markazlarda entomologiya bo‘yicha mutaxassislar tayyorlangan. Bu davrda dala zararkunandalari qarshi kurashish, foydali hasharotlarni (masalan, asalari va ipak qurti) tadqiq qilish bo‘yicha muhim ishlar amalga oshirilgan.

O‘zbekiston hasharotlar dunyosini o‘rganish va ekologik barqarorlikni ta‘minlash maqsadida bir qancha milliy dasturlarni qabul qildi. Bu borada ilmiy tadqiqotlar kengaytirildi va zamonaviy usullar joriy etildi.

O'zbekiston hasharotlarining xilma-xilligi

O'zbekistonning geografik joylashuvi va iqlim sharoiti hasharotlarning boy xilma-xilligini shakllantirdi:

Cho'l hududlarida chigirtka va qurt-qumursqalar keng tarqalgan bo'lib, ular ekotizimda muhim rol o'ynaydi.

Tog'li hududlarda noyob va endemik hasharot turlarini uchratish mumkin.

Qishloq xo'jaligi hududlarida dala zararkunandalari va foydali hasharotlar (masalan, changlatuvchilar) ahamiyatlidir.

Entomologiyaning amaliy ahamiyati

1. Qishloq xo'jaligida

Dala ekinlariga zarar yetkazuvchi hasharotlarni aniqlash va ularga qarshi ekologik xavfsiz usullarni ishlab chiqish. Foydali hasharotlardan, jumladan, changlatuvchilardan foydalanishni yo'lga qo'yish. Biologik kurash vositalarini (predator va parazit hasharotlar) qo'llash.

2. Tibbiyotda

Hasharotlar orqali yuqadigan kasalliklarni (masalan, bezgakni tarqatuvchi chivinlarni) o'rganish va ularga qarshi kurashish. Hasharotlardan dori vositalari yaratishda foydalanish.

3. Ekologiya va muhofazada

Hasharotlar ekologik muvozanatni ta'minlaydi va tuproq unumdorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Noyob va endemik turlarni muhofaza qilish orqali biologik xilma-xillikni saqlash.

Entomologiyaning rivojlanish istiqbollari

O'zbekistonda entomologiya sohasining kelajagi quyidagi yo'nalishlarda rivojlanishi mumkin:

1. Ilmiy tadqiqotlar kengaytirilishi

Hasharotlarning genetik xilma-xilligini o'rganish va ularni identifikatsiya qilish. Klimat o'zgarishi fonida hasharotlarning populyatsiyasi va turlar tarkibidagi o'zgarishlarni kuzatish.

2.

Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish

Dronlar yordamida hasharotlarni kuzatish va monitoring qilish. Hasharotlarning xatti-harakatlarini sun'iy intellekt yordamida tahlil qilish.

3.

Qishloq xo'jaligida yangi yondashuvlar

Biologik kurash vositalarini kengaytirish va pestitsidlardan foydalanishni cheklash. Changlatuvchi hasharotlar populyatsiyasini sun'iy ravishda oshirish.

4. **Kadrlar**

tayyorlash va xalqaro hamkorlik

Entomologlar tayyorlash uchun maxsus o'quv dasturlarini ishlab chiqish.

Hasharotlarni muhofaza qilish va ekologik muammolarni hal qilish bo'yicha xalqaro ilmiy loyihalarda ishtirok etish.

Xulosa.

O'zbekistonda entomologiya sohasining rivojlanishi nafaqat ilmiy jihatdan, balki ekologik va iqtisodiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Hasharotlarning biologik xilma-xilligini saqlash, ularni tadqiq qilish va amaliyotga tatbiq etish orqali O'zbekiston ekologik barqarorlikka erishishi mumkin. Bu sohada zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va yosh mutaxassislarni tayyorlash entomologiya-ning istiqbollari uchun muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rustamov, A.T., "O'zbekiston hasharotlarining biologik xilma-xilligi". Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2018.
2. Karimov, S.R., "Hasharotlarning ekologik ahamiyati". Samarqand: Zarafshon nashriyoti, 2021.
3. Komilov, R.A., "Dala zararkunandalariga qarshi biologik kurash usullari". Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2020.
4. Rahimov, O.A., "Entomologiya-ning zamonaviy yondashuvlari". Nukus: Qoraqalpoq Davlat Universiteti nashriyoti, 2019.
5. Chikhsayev, A.T., "O'zbekistonda foydali hasharotlarni o'rganish tajribasi". Toshkent: Ilm ziyo nashriyoti, 2022.